

Liczebność dzięciołów *Picinae* w Puszczy Bukowej pod Szczecinem

SEBASTIAN GUENTZEL,
MICHAŁ JASIŃSKI,
DARIUSZ WYSOCKI

Abstrakt: W latach 2001–2002 badano liczebność i zagęszczenie dzięciołów na terenie zachodniej części Puszczy Bukowej pod Szczecinem. Na trzech różnych powierzchniach próbnych określono liczebność dzięcioła dużego *Dendrocopos major*, którego największe zagęszczenie (0,6 par/10 ha) odnotowano na powierzchni rezerwatowej. W lasach zagospodarowanych zagęszczenie to wynosiło średnio 0,2 par/10 ha. W badanej części puszczy stwierdzono ponadto występowanie dzięcioła czarnego *Dryocopus martius* 33–35 par/100 km², dzięcioła zielonego *Picus viridis* 14–18 par/100 km², dzięcioła średniego *Dendrocopos medius* 23–35 par/100 km² i dzięciołka *Dendrocopos minor* 12–13 par/100 km². Dwukrotnie obserwowano tu również pojedyncze samce dzięcioła zielonosiwego *Picus canus*. W czasie badań nie stosowano stymulacji magnetofonowej, w związku z czym liczebność niektórych gatunków może być zaniżona. W skali kraju zagęszczenie poszczególnych gatunków dzięciołów na badanym terenie osiąga wartości średnie.

Wstęp

Puszcza Bukowa, której głównym gatunkiem lasotwórczym jest buk zwyczajny *Fagus sylvatica*, charakteryzuje się wyjątkowo urozmaiconą rzeźbą terenu, poprzecinaną licznymi wąwozami i ciekami wodnymi. Badania awifauny na tego typu powierzchniach leśnych w naszym kraju należą do rzadkości, w związku z czym wszelkie prace przeprowadzone na tym terenie, stanowią cenny materiał porównawczy. Awifauna Puszczy Bukowej poznana jest w niewielkim stopniu (Stachak 1997). Badania na całej jej powierzchni ograniczyły się jak dotąd do liczenia sów (Wysocki et al. 1996) oraz inwentaryzacji gniazd ptaków szponiastych, kruka i bociana czarnego (Jackowski 1984, Domian et al. 1999). Przeprowadzono także badania ilościowe na niewielkich powierzchniach próbnych (Wysocki 1997). Nigdy jednak na omawianym terenie nie prowadzono wielkopowierzchniowych badań nad liczebnością dzięciołów. Także w skali Pomorza Zachodniego uwidacznia się brak danych o występowaniu dzięciołów na specjalnie badanych

S. Guentzel et al.

powierzchniach. Celem niniejszych badań było więc rozpoznanie liczebności dzięciołów w Puszczy Bukowej pod Szczecinem.

Teren badań

Teren Puszczy Bukowej (ok. 72 km²) w ujęciu fizjograficznym obejmuje Wzgórza Bukowe w makroregionie Pobrzeże Szczecińskie. Rozciąga się ona pomiędzy 14°33' a 14°48' E oraz 53°15' a 53°24'N. Naturalne granice od strony wschodniej, północnej i zachodniej utworzone są przez doliny rzek Płoni i Odry, granicę północną stanowi miasto Szczecin, natomiast od południa lasy Puszczy graniczą z Kotliną Pyrzycką (Kondracki 2001). Charakterystykę zespołów leśnych Puszczy Bukowej opisał Celiński (1962).

Badaniami objęto część Puszczy Bukowej na zachód od drogi Szczecin Kłeskowo–Kołowo (oddziały leśne: 237–257, 260–268, 270, 271, 274–277, 279–338, 340–360, 363–372, 375–378 i 380–382). Kontrolą wielkoobszarową objęto 3152,4 ha (31,5 km²) w roku 2001 i 2426,6 ha (24,3 km²) w roku 2002. Lasy te należą do leśnictwa: Kołowo, Kłeskowo, Binowo i Podjuchy w Nadleśnictwie Gryfino. Na powierzchni tej dominowała buczyna (54,8%), drzewostan sosnowy stanowił 31,1%, dąbrowy 9,1%, resztę (5%) zajmowały: modrzew, robinia akacjowa, daglezja, świerk i brzoza, a wzdłuż cieków wodnych występowała olcha.

Metody

Badania nad liczebnością dzięciołów w Puszczy Bukowej prowadzono w latach 2001 i 2002. Zagęszczenia dzięcioła dużego określone były na trzech powierzchniach kontrolnych (łącznie 201,2 ha), każda z nich obejmowała 3 oddziały leśne (tab. 1). W obu latach na powierzchniach próbnych przeprowadzono dwa liczenia w okresie karmienia młodych (od 10.05. do 10.06.). Brano pod uwagę tylko pary karmiące, co w związku z niewielkimi stratami w okresie lęgów, tylko w nieznanym stopniu zaniża zagęszczenie faktyczne (Kosiński & Winiński 2003).

W celu określenia liczebności pozostałych gatunków dzięciołów przeprowadzono w obu sezonach po trzy kontrole w terminach: 20.02.–10.03., 15.03.–1.04., 5.04.–20.04. Z uwagi na rozległość terenu badań i trudne warunki terenowe kontrole były przeprowadzane w różnych częściach powierzchni przez 1–3 obserwatorów. W czasie każdej kontroli zapisywano miejsce obserwacji danego osobnika, jego zachowanie (np. głos, walki terytorialne, żerowanie, kucie dziupli), a gdy było to możliwe również płeć. Szczególną uwagę zwracano na stwierdzenia jednoczesne oraz zakres przemieszczania się poszczególnych osobników. Stwierdzenia ptaków nanoszono na mapy leśne w skali 1:10 000 uwzględniając powyższe uwagi. Na podstawie rozmieszczenia stwierdzeń ptaków i ich zachowania określano liczbę stanowisk.

W przypadku dzięcioła zielonego stwierdzonego w tym samym miejscu podczas co najmniej dwóch kontroli uznawano go za terytorialnego, natomiast ptaki stwierdzone tylko jednokrotnie uznawano za prawdopodobne lęgowe, biorąc także pod uwagę takie kryteria jak: głosy, walki terytorialne, żerowanie, czy kucie dziupli. W przypadku równoczesnego stwierdzenia słuchowego dwóch ptaków w bliskim sąsiedztwie zaliczano je do jednej pary, ponieważ osobniki obu płci odzywają się

Dzięcioły Puszczy Bukowej

podobnym głosem (Cramp & Simmons 1988). Liczebność dzięcioła czarnego określono głównie na podstawie stwierdzeń równoczesnych. Z powodu zajmowania przez ten gatunek znacznych terytoriów (do 300–400 ha) (Cramp & Simmons 1988), oraz braku sprawdzonej metodyki na dużych powierzchniach, w przypadku co najmniej dwukrotnego stwierdzenia pojedynczych osobników w tych samych miejscach w odległości większej niż 1 km, zaliczano je do różnych par. Za terytoria lęgowe dzięciołka i dzięcioła średniego uznano te, w których ptaki stwierdzono co najmniej dwukrotnie, natomiast ptaki stwierdzone tylko podczas jednej z kontroli uznano za prawdopodobnie lęgowe, uwzględniając przy tym ich zachowania (por. wyżej). Granice terytoriów ustalano na podstawie stwierdzeń równoczesnych.

W czasie liczeń nie stosowano stymulacji magnetofonowej, co może silnie zaniżyć liczebność niektórych gatunków, głównie dzięcioła średniego (np. Kosiński & Winiński 2003).

Tabela 1. Charakterystyka powierzchni kontrolnych dla dzięcioła dużego *Dendrocopos major*

Nr	Oddziały leśne	Powierzchnia [ha]	Średni wiek drzewostanu	Gospodarka leśna
I	248, 249, 250	63,8	140 lat	rezerwat
II	260, 261, 282	79,5	105 lat	lasy gospodarcze
III	299, 300, 301	57,9	95 lat	lasy gospodarcze

Wyniki

W Puszczy Bukowej stwierdzono występowanie 6 gatunków dzięciołów z czego pięć: dzięcioła dużego, dzięcioła czarnego, dzięcioła zielonego, dzięcioła średniego i dzięciołka uznano za lęgowe. Ponadto dwukrotnie stwierdzono pojedyncze samce dzięcioła zielonosiwego. Liczebność oraz zagęszczenie poszczególnych gatunków (bez dzięcioła dużego) przedstawia tabela nr 2.

Tabela 2. Liczebność i zagęszczenie dzięciołów na badanej powierzchni Puszczy Bukowej

Gatunek	Liczba par		Zagęszczenie (p/100km ²)	
	2001	2002	2001	2002
<i>Dryocopus martius</i>	10–11	8–9	33	35
<i>Dendrocopos medius</i>	9–13	5–6	35	23
<i>Dendrocopos minor</i>	3–5	3	13	12
<i>Picus viridis</i>	4–5	4–5	14	18
<i>Picus canus</i>	0–1	0–1	+	+

Zagęszczenie dzięcioła dużego na powierzchniach próbnych było bardzo podobne w obu sezonach lęgowych. Na powierzchni I, która znajdowała się na terenie rezerwatu w roku 2001 stwierdzono 4 pary lęgowe (zagęszczenie 0,6 pary/10 ha) a w roku 2002 – 3 pary lęgowe w rezerwacie i jedną na jego granicy (0,5 pary/10 ha). Średnie zagęszczenie dzięcioła dużego w lasach gospodarczych wynosiło 0,2 pary/10 ha, przy czym na powierzchni II, na której dominowała buczyna w wieku

S. Guentzel et al.

105 lat, w obu latach stwierdzono po 3 pary lęgowe a zagęszczenie wyniosło 0,5 pary/10 ha, natomiast na powierzchni III (buczyna 95 letnia) w obu latach nie stwierdzono lęgów dzięcioła dużego.

Dyskusja

W skali kraju zagęszczenie poszczególnych gatunków dzięciołów w Puszczy Bukowej osiąga wartości średnie. Zagęszczenie dzięcioła czarnego porównywalne jest do odnotowanego w kompleksie leśnym Kryńszczak k. Łukowa – 33,4 pary/100 km², gdzie jednak dominowały bory sosnowe (Rzępała & Mitrus 1995). W dolinie Baryczy uznano go za nielicznego (Witkowski et al. 1995), w części Borów Dolnośląskich naliczono ok. 18 par na 100 km² (Grabiński & Stawarczyk 1986). Liczniejszy jest np. w borach koło Rybnika – 44 par/100 km² czy w lasach k. Zielonki – 51 par/100 km² (Krotoski 1997, Śliwa et al. 2000). Jak podkreślają Tomiałojć i Stawarczyk (2003) dane o liczebnościach dzięcioła czarnego na dużych obszarach są niepewne, wobec braku sprawdzonej metodyki.

Dzięcioł zielony jako gatunek terenów półotwartych był na terenie Puszczy Bukowej dwukrotnie rzadszy niż dzięcioł czarny. Stwierdzano go głównie na skrajach lasów lub przy większych polanach śródleśnych. Porównując uzyskane wyniki z innymi obszarami o zwartym zalesieniu, dzięcioł zielony na badanym terenie osiągał dość wysokie zagęszczenie, porównywalne z Sierakowskim Parkiem Krajobrazowym, gdzie odnotowano 15,5 pary/100km² (Maciorowski et al. 2000). Wyższe zagęszczenie było jedynie w Drawieńskim Parku Narodowym – 25–40 par na 110 km², choć nie wiadomo jednak jak interpretowano w tych badaniach równoczesne stwierdzenia słuchowe tych dzięciołów (Tomiałojć & Stawarczyk 2003). Na większości badanych tego typu obszarach w kraju zagęszczenie dzięcioła zielonego było niższe (Tomiałojć & Stawarczyk 2003, Wojciechowski & Janiszewski 2007).

Obserwacje dzięcioła zielonosiwego w Puszczy Bukowej są jednymi z pierwszych na terenie Pomorza Zachodniego (Kajzer et al. 2005) i potwierdzają ekspansję tego gatunku w kierunku północno-zachodnim (Kempa & Kosiński 2003).

Dzięcioł średni na Pomorzu Zachodnim jest gatunkiem nielicznym, a Puszcza Bukowa jest jednym z niewielu miejsc gdzie jest częściej spotykany. Jak wynika z ostatnich badań zastosowanie stymulacji magnetofonowej pozwala na wykrycie 2–2,5 a nawet do 5 razy więcej stanowisk tego gatunku (Kosiński & Winiecki 2003). Powyższe wyniki mogą być zaniżone, ponieważ nie prowadzono na badanym terenie kontroli ze stymulacją magnetofonową. Zagęszczenie dzięcioła średniego na dwóch powierzchniach próbnych zlokalizowanych w dojrzałej buczynie pomorskiej w latach 1991–1993 na terenie Puszczy Bukowej wynosiło 0,1 p/10 ha (Wysocki 1997), a w litych buczynach Ziemi Lubuskiej nie występował w ogóle (Jermaczek et al. 1995), podczas gdy w innych regionach kraju, w odpowiednich biotopach osiągał nawet 2,1–2,5 par/10 ha (Kosiński & Winiecki 2003, Tomiałojć & Stawarczyk 2003).

Z powodu braku odpowiedniej metodyki liczeń dzięciołka na większych powierzchniach leśnych, powyższe dane mogą być niepełne (Tomiałojć & Stawarczyk 2003). Podobne zagęszczenie – 10 p/100 km² uzyskano w Żerkowsko-Czeszewskim Parku Krajobrazowym (Winiecki & Kosiński 2000), jednak na

Dzięcioły Puszczy Bukowej

niektórych obszarach zagęszczenie tego gatunku było znacznie wyższe, np. w leśnictwie Lubosz koło Sierakowa stwierdzono 10 p/10 km² (Maciorowski et al. 2000).

Z wyników uzyskanych podczas kontroli powierzchni próbnych dla dzięcioła dużego można wnioskować, że preferuje on drzewostan starszy i urozmaicony. Zagęszczenie odnotowane na powierzchni rezerwatowej w dojrzałej buczynie pomorskiej jest zbliżone do tego, jakie uzyskano na podobnych powierzchniach w Puszczy Bukowej w latach 1991–1993 (0,6–0,7 p/10 ha) (Wysocki 1997). Wyniki te wydają się być niskie w porównaniu z zagęszczeniami podawanymi dla innych buczyn (0,4–1,7 p/10ha) (Tomiałojć & Stawarczyk 2003). Porównywalne zagęszczenie stwierdzano m.in. na trzech powierzchniach w lasach liściastych nad Odrą koło Wrocławia (Kruszyk 2003).

Praca została wykonana w ramach działalności Koła Naukowego „Wąsatka” działającego przy Katedrze Anatomii i Zoologii Kregowców Uniwersytetu Szczecińskiego. Serdecznie dziękujemy osobom, które brały udział w badaniach: Ani Witce, Marcie Guentzel, Karolinie Idzikowskiej, Grażynie Karaczun i Marcinowi Sołowiejowi.

The number of the woodpeckers *Picinae* in The Bukowa Forest near Szczecin

In 2001–2002, the number and abundance of the woodpeckers in the western part of Bukowa Forest, near Szczecin, were researched. The number of the Great Spotted Woodpecker was determined in three different research areas, with the highest abundance (0,6 pair/10 ha) having been confirmed on a reserve area. This average abundance amounted to 0,2 pair/10 ha in developed sites. Moreover, the occurrence of the Black Woodpecker 33–35 pair/100 km², the Green Woodpecker 14–18 pair/100 km², the Middle Spotted Woodpecker 23–35 pair/100 km² and the Lesser Spotted Woodpecker 12–13 pair/100 km² in the researched part of the forest was monitored. Also, single males of the Grey-headed Woodpecker were observed here twice. The tape recorder stimulation device was not applied during the research, which is why the number of some species might be underestimated. The abundance of particular woodpecker species in the research area reaches average values throughout the country.

Literatura

- Celiński F. 1962. Zespoły leśne Puszczy Bukowej pod Szczecinem. Monographiae Botanicae Vol. XIII – suplement, PWN, Warszawa.
- Cramp S., Simmons K.E.L. (eds.) 1988. Handbook of the Birds of Europe The Middle East and North Africa. Oxford. Oxford Univ. Press.
- Domian G., Kaliciuk J., Mrugowski W. 1999. Inwentaryzacja gniazd ptaków szponiastych, kruka i bociana czarnego w Puszczy Bukowej w latach 1996–1999. Zarząd Ińskie i Szczecińskiego Parku Krajobrazowego. Maszynopis.

S. Guentzel et al.

- Grabiński W., Stawarczyk T. 1986. Ptaki południowo-zachodniej części Borów Dolnośląskich w okresie lęgowym. Ptaki Śląska 4: 40–68.
- Jackowski A. 1984. Badania ilościowe ptaków drapieżnych Puszczy Bukowej, Szczecin. Maszynopis.
- Jermaczek A., Czwałga T., Jermaczek D., Krzyśków T., Rudawski W., Stańko R. 1995. Ptaki Ziemi Lubuskiej. Monografia faunistyczna. Wyd. Lubuskiego Klubu Przyrodników, Świebodzin.
- Kajzer Z., Guentzel S., Jasiński M., Sołowiej M. 2005. Rzadkie ptaki obserwowane w latach 1999–2003 na Pomorzu Zachodnim. Not. Orn. 46: 95–110.
- Kempa M., Kosiński Z. 2003. Ekspansja i pierwsze przypadki gniazdowania dzięcioła zielonosiwego *Picus canus* w Wielkopolsce. Not. Orn. 44: 131–135.
- Kondracki J. 2001. Geografia regionalna Polski. PWN, Warszawa.
- Kosiński Z., Winiecki A. 2003. Ocena liczebności dzięcioła średniego *Dendrocopos medius* – porównanie metody kartograficznej z użyciem stymulacji magneto fonowej z metodą wyszukiwania gniazd. Not. Orn. 44: 43–55.
- Krotoski T. 1997. Liczebność populacji lęgowej dzięcioła czarnego *Dryocopus martius* w Parku Krajobrazowym „Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich” Scripta Rudensia 7: 31–34.
- Kruszyk R. 2003. Zagęszczenie populacji i zachowania żerowe dzięcioła średniego *Dendrocopos medius* i dzięcioła dużego *D. major* w lasach doliny Odry koło Wrocławia. Not. Orn. 44: 75–88.
- Maciorowski G., Mizera T., Ilków M., Statuch M., Kujawa D. 2000. Awifauna Sierakowskiego Parku Krajobrazowego. W: Winiecki A. (red.). Ptaki parków krajobrazowych Wielkopolski. Wielkopolskie Prace Ornitologiczne 9: 39–67.
- Rzępała M., Mitrus C. 1995. Ocena liczebności awifauny lęgowej kompleksu leśnego „Kryśszczak” koło Łukowa w Siedleckim. Not. Orn. 36: 273–295.
- Stachak A. 1997. Szczeciński Park Krajobrazowy – Puszcza Bukowa – jako obiekt badań naukowych. Przegl. Przyr. 8, 1–2: 209–220.
- Śliwa P., Wylegała P., Kaczorowski P. 2000. Awifauna lęgowa Puszczy Zielonki ze szczególnym uwzględnieniem Parku Krajobrazowego Puszcza Zielonka. W: Winiecki A. (red.). Ptaki parków krajobrazowych Wielkopolski. Wielkopolskie Prace Ornitologiczne 9: 145–159.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”. Wrocław.
- Walankiewicz W., Czeszczewik D., Mitrus C., Bida E. 2002. Znaczenie martwych drzew dla zespołu dzięciołów w lasach liściastych Puszczy Białowieskiej. Not. Orn. 43: 61–71.
- Wesołowski T., Czeszczewik D., Mikrus C., Rowiński P. 2003. Ptaki Białowieskiego Parku Narodowego. Not. Orn. 44: 1–31.
- Winiecki A., Kosiński. 2000. Awifauna Żerkowsko-Czeszewskiego Parku Krajobrazowego. W: Winiecki A. (red.). Ptaki parków krajobrazowych Wielkopolski. Wielkopolskie Prace Ornitologiczne 9: 173–199.
- Witkowski J., Orłowska B., Ranożek E., Stawarczyk T. 1995. Awifauna Doliny Baryczy. Not. Orn. 36: 6–74.
- Wojciechowski Z., Janiszewski T. 2007. Dzięcioł zielony *Picus viridis*. W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red.). Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985–2004. ss. 358–359. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.

Dzięcioły Puszczy Bukowej

- Wysocki D., Żegliński G., Marchowski D., Kościów R. 1996. Wstępne wyniki badań nad liczebnością sów *Strigiformes* w Puszczy Bukowej pod Szczecinem. Przegł. Przyr. 7, 1: 92–93.
- Wysocki D. 1997. Ugrupowania ptaków lęgowych buczyn pomorskich pod Szczecinem. Not. Orn. 38, 4: 273–289.

Sebastian Guentzel

Chopina 51, 71-450 Szczecin, limicola@interia.pl

Michał Jasiński

Sikorki 19 a, 72-200 Nowogard, czołguczu@interia.pl

Dariusz Wysocki

Katedra Anatomii i Zoologii Kręgowców, Uniwersytet Szczeciński,
ul. Wąska 13, 71-412 Szczecin, darekw@univ.szczecin.pl